

Conflictul individ-comunitate ilustrat în *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș

Ioana-Lăcrimioara PELEA

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

ioanapelea44@gmail.com

Abstract: This literary analysis aims to portray how individual experiences are inevitably lost in the grand scheme of history. In *Când ne vom întoarce* by Radu Mareș, the conflict between the individual and the community is intricately explored through the experience of Gavril M., a young Romanian agronomist trying to assert himself in a diverse, ethnically complex Bucovinian community. This struggle unfolds across multiple levels: ethnic prejudice, the legacy of the Austro-Hungarian Empire, and the rise of nationalist movements. This protagonist faces skepticism and resistance from the local population, who question his capabilities due to his background. His idealism and desire for change clash with an entrenched mindset, embodied by figures like Onofrei, a character who represents outdated imperial values. Through this nuanced portrayal, the novel examines the limitations of individual agency in the face of powerful historical and social forces, shedding light on the challenges of transforming a society steeped in prejudice and division. Mareș uses this conflict to propel the narrative, turning Gavril's journey into a reflection on the complex interplay between personal ambition and collective identity.

Keywords: Radu Mareș, conflict, Bucovina, community, Gavril M.

Conflictul dintre individ și societate constituie o temă centrală în romanul *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș, fiind explorat prin prisma experienței lui Gavril M., un tânăr agronom român care încearcă să se impună într-o comunitate bucovineană diversă etnic și cultural. Acest conflict se manifestă la mai multe niveluri, incluzând prejudecățile etnice, moștenirea Imperiului Austro-Ungar și ascensiunea mișcării legionare. Gavril, simbol al României Mari, se confruntă cu scepticismul localnicilor care îi pun la îndoială abilitățile datorită originii sale. Mai mult, mentalitatea învechită și rezistența la schimbare din partea unor personaje precum contabilul Onofrei, care preferă regulile vechiului imperiu, împiedică eforturile lui Gavril de a aduce o schimbare pozitivă. Prin ilustrarea aspectelor definitorii ale conflictului se evidențiază limitările individului în fața unor forțe istorice și sociale mult mai puternice, subliniind dificultatea de a transforma o societate profund marcată de prejudecăți și de tensiuni. Este remarcabilă urmărirea modului în care un autorul utilizează acest conflict ca generator al evenimentțialului. Pornind de la un protagonist șovăitor, acțiunea romanului este catalizată de dorința acestuia de a schimba mediul în care pătrunde.

Radu Mareș (1941-2016) a fost un prozator român născut în Frasin, județul Suceava, Bucovina. A urmat liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și a absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj în 1964. Pe parcursul carierei sale a fost printre care profesor, ziarist, redactor la revista Tribuna (1971-1997) și director al Editurii Dacia (1997-2001). A debutat în 1972 cu romanul *Anna sau pasărea paradisului*, care i-a adus Premiul Uniunii Scriitorilor. Pe lângă acest roman, a publicat și alte volume de proză, printre care *Cel iubit* (1975), *Caii sălbatici* (1981), *Pe cont propriu* (1985) și *Anul trecut în Calabria* (2002), care au fost, de asemenea, premiate de Uniunea Scriitorilor.

Romanul *Când ne vom întoarce*, publicat în 2010, este considerat o capodoperă a lui Radu Mareș și i-a adus din nou Premiul Uniunii Scriitorilor pentru proză.

Acțiunea operei literare *Când ne vom întoarce* este influențată de o serie de evenimente istorice importante care au marcat profund societatea românească și, în special, regiunea Bucovinei. De aceea, înțelegerea contextului istoric joacă un rol crucial în ilustrarea nuanțelor socio-culturale care conturează climatul romanului. Pe de o parte, este extrem de semnificativă situația politică a Bucovinei la momentul respective. Acest spațiu, odată parte a Imperiului Austro-Ungar, s-a unit cu România în 1918. Ca urmare a acestui eveniment istoric o serie de schimbări majore, inclusiv instaurarea administrației românești și impunerea limbii române ca limbă oficială au avut loc. Cu toate acestea, integrarea Bucovinei în România nu a fost lipsită de provocări, așa cum se observă și în roman prin dificultățile întâmpinate de Gavril M., protagonistul român, în a se impune într-o comunitate dominată de alte etnii. Acțiunea romanului se desfășoară în anii '30, o perioadă marcată de tensiuni politice și sociale intense în România. Unul dintre cele mai tulburătoare momente ale acestui climat a reprezentat ascensiunea mișcării legionare, cu ideologia sa naționalistă și antisemită, care a generat o atmosferă de nesiguranță și violență. Acuzațiile nefondate de legionarism care duc la moartea tragică a lui Gavril M. ilustrează impactul devastator al acestei ideologii extremiste asupra societății românești. Totodată, la nivel social, fiind o regiune aflată la granița dintre imperii, Bucovina s-a caracterizat printr-un mozaic etnic complex, cu români, germani, evrei, ucraineni, polonezi și țigani conviețuind pe același teritoriu. Această diversitate etnică este surprinsă cu autenticitate în roman, aducând în prim-plan atât frumusețea multiculturalismului, cât și provocările generate de prejudecăți și conflicte interetnice. Bucovina a fost sub dominația austriacă timp de 143 de ani, iar moștenirea acestui imperiu se resimte încă în perioada interbelică. Mulți locuitori ai Bucovinei, precum contabilul Onofrei, au fost educați în spiritul austriac și vorbesc germana. Influență la nivel cultural al acestui factor este reflectată și în roman prin descrierea minuțioasă a unor personaje, precum Herr Franz sau Wagner, care păstrează obiceiuri și mentalități specifice Imperiului Habsburgic. Influxul de români din Vechiul Regat, numiți „Sudiți” în roman, aduce o nouă dinamică socială în Bucovina. Acești oameni, descriși ca fiind săraci și needucați, se confruntă cu prejudecăți din partea locuitorilor din Bucovina, care îi consideră inferiori. Prezența lor reflectă inegalitățile

economice și sociale existente în România interbelică, precum și dificultatea integrării unor grupuri marginalizate.

Romanul descrie viața în Bucovina interbelică prin prisma personajului Gavril M., un tânăr agronom care preia administrarea unei ferme părăsite de pe malul Nistrului. Acesta este un român din Bucovina „de sub munte” (Mareș 2010: 11), motivat de dorința de a demonstra că și românii pot realiza lucruri mărețe. Se remarcă încă din incipitul romanului conflictul particularizat de interacțiunea acestuia cu spațiul strpin în care intră. El se confruntă cu prejudecățile celor din jur, care se îndoiesc de capacitatea sa de a administra ferma cu succes, deoarece este român și tânăr. Prin urmare, Gavril M. devine un simbol al României Mari, care încearcă să se integreze și să se impună într-o regiune marcată de diversitate etnică și moștenirea Imperiului Habsburgic. Mai mult decât atât, Gavril este un tânăr idealist, care își dorește să aducă o schimbare pozitivă în comunitatea rurală. El se implică cu pasiune în administrarea fermei, încercând să o salveze de la ruină, fiind un om harnic și dedicat, dispus să muncească din greu pentru a-și atinge obiectivele. Protagonistul romanului, abia împlinise vârsta de 25 la ani la începerea relatării evenimentialului. Se cunoaște la începutul romanului faptul că acesta a fost numit administrator la o fermă din Cernăuți.

Acest personaj reprezintă la nivelul mai profund al textului tipul tânărului care este inițiat într-o călătorie, în postura celui care nu cunoaște nimic despre spațiul în care urmează să pătrundă. Naratorul surprinde încă de la început faptul că acesta „nu știa nimic în plus” decât informații concrete despre locul în care urma să meargă. Încă înainte de a pătrunde în spațiul necunoscut, aceasta are presimțiri bizare: „Gavril simți vag muscatura nesiguranței pe care ți-o induce descinderea într-un loc totalmente necunoscut”. Prin intermediul acestui personaj se reliefează creionarea specificului spațiului bucovinean. Bucovina pe care o descoperise după călătoria cu trenul era diferită de cea familiară lui: „Contemplase și înainte, de la fereastra, câmpia semănând tot mai mult cu o apa verzuie și care se topește în departări. Era tot Bucovina, bineînțeles! Obișnuit însă cu Bucovina sa „de sub munte”, de-acasa, stiuta bine și străbătută cu pasul în toate direcțiile, nu regasea dincolo nimic de reperele familiare.” (Mareș 2010: 11). Se relevă prin această idee, faptul că spațiul bucovinean era caracterizat de o dualitate, nu una contrastantă, ci una diferențiată prin elementele ce țin de aspectul exterior. Această schimbare a cadrului înconjurător, despre care naratorul credea că îi va fi unul familiar, îi provoacă acestuia o neliniște puternică. Avem în această secvență ilustrată ipostaza individului în fața necunoscutului. Prin prisma protagonistului, pătrundem într-un loc nefamiliar lui. Se pot identifica în primul capitol mai multe ocazii din care reiese neliniștea lui. Mersul agale cu căruța îi creează acestuia o stare de siguranță, siguranță care era necesară în momentele lui de șovăială. Când ajunge să inspecteze ferma, Gavril realizează existența unei probleme majore, seceta: „parte culturilor din județele de nord ale țării sunt compromise și nimeni nu-și pune speranțe” (Mareș 2010: 33). Acest lucru afectează demersul agricol al locului și îi încearcă abilitățile de agricultor ale tanarului. Pentru Gavril, acest fapt are un impact semnificativ, acesta simțind o profundă furie și neputință în fața situației în care se afla.

Astfel, încă de la începutul romanului, protagonistul se recarcă prin dorința sa interioară de a face o schimbare.

Cel care l-a trimis pe Gavril M. în această călătorie este profesorul Volcinski. Față de profesor, protagonistul simțea o admirație instinctivă, asemenea tuturor tinerilor. În timpul conștientizării gravității tranziției sale către un nou spațiu, Gavril analizează care au fost intențiile profesorului de a-l trimite în acest spațiu, întrebându-se „Intenționase profesorul Valocinski să-l pună cu asta la încercare? Îi oferise o ultimă lecție la înțelesul căreia n-avea încă acces?” (Mareș 2010: 15). Aceste întrebări rămân în prima instanță retorică. Ceea ce este cert constituie ideea că tânărul se simte abandonat, „fără explicație și fără ajutor” (Mareș 2010: 15) în noul ținut. Profesorul este o figura semnificativă, întrucât după război a intrat în politică, cu scopul de a susține cauza românilor. După trei ani s-a retras din acest domeniu și a devenit profesor. Convingerea lui cea mai relevantă este următoarea: „în toate locurile din țară e nevoie azi de tineri” (Mareș 2010: 16). În urma unei discuții cu patru tineri, acesta problematizează un concept de actualitatea la momentul respectiv: dacă în trecut, oamenii erau „loiali coroanei imperiale” (Mareș 2010: 18), tinerii pe cine slujesc. Această problemă, după modul în care o pune profesorul, nu este una doar politică, ci are conotații morale și sociale. Rolul acestui personaj este de a prezenta cititorului contextul politic al vremii respective, climatul Bucovinei și problemele oamenilor rezultate de influența imperiului. Îndemnul pe care profesorul îl dă lui Gavril este că decizia îi aparține lui și trebuie să și-o asume, accentuând încă o dată nevoia tinerilor de a-și asuma autonomia și de a avea încredere în idealurile în care cred. Visul profesorului era de a înființa în capitala Bucovinei o școală de agricultură, „o școală pentru norod” (Mareș 2010: 274). Valocinski crede în puterea tinerilor de a schimba România, începând cu mediul rural, și îl încurajează pe Gavril M. să aibă un rol activ în această transformare.

Tranziția dintre spațiul familiar protagonistului și spațiul nou bucovinean este evidențiată prin Tina, bucătăreasa de la fermă. Aceasta îl ia pe tânăr de la gară, îl duce pe acesta la fermă și îi prezintă specificul locului. Gavril remarcă la aceasta că este țigancă, „după fusta și ochi” (Mareș 2010: 19) afirmă naratorul. Prin problemă majoră de la fermă din momentul respectiv, anume plecarea lucrătorilor înainte de începerea prașitului, se surprinde, de fapt, o altă realitate nefastă cu care se confruntau oamenii: „alungați de sărăcie, mulți oameni de pe Valea Siretului treceau din Vechiul Regat în Bucovina, în căutare de lucru” (Mareș 2010: 21).

Un alt personaj important de la fermă și care amplifică amploarea conflictului specific romanului este Buliga Onofrei, „un țăran școlit, ca și alții, în timpul Austriei” (Mareș 2010: 37), contabil, om temut în spațiul respectiv. Este cel care îl familiarizează pe Gavril cu ferma, arătându-i biroul și mai ales documentele vechiului deținător al fermei Wagner. Totuși, încă de la început, Onofrei avea o reticență accentuată față de vârsta și abilitățile noului venit. Astfel, considera ca acesta nu se va descurca în a deține ferma. Întrebarea aparent întâmplătoare, adresată de către Onofrei lui Gavril: „ești legionar?” (Mareș 2010: 50), are de fapt o semnificație mult mai accentuată în cadrul romanului.

Gavril, un tânăr idealist, încearcă să aducă o schimbare pozitivă în comunitatea rurală. El este motivat de dorința de a demonstra că și românii pot realiza lucruri mărețe, luptând împotriva prejudecăților și a mentalității învechite. Însă eforturile sale sunt zădărnice de forțele istorice care îl depășesc, subliniind limitările puterii individuale în fața destinului. Conflictul constant în roman dintre individ și comunitate poate fi reliefat prin modul în care Gavril intră de la începutul operei în discuții contradictorii cu Buliga Onofrei.

Altercațiile dintre cei doi au de fapt un substrat mult mai profund. Ele relevă faptul că, oamenii din Bucovina nu aveau încredere în români:

Cu două zile înainte avusese un schimb foarte aspru de cuvinte cu moș Onofrei din exact același motiv. Bătrânul contabil urmărise până atunci fără să spună o vorbă ce face „băiatul”, dar și fără să-l aprobe sau să-l încurajeze. Nemulțumirea sa pe care și-o recunoscuse totuși în cele din urmă era că Gavril fi reprimise la fermă pe Sudiți. Surprins, înțelegând că i se cere socoteală, ca și cum ar fi avut și alte soluții, Gavril i răspunse ceva scurt, neglijent și, așa cum își dădu seama imediat, nepolitic. Acest fel de a se pripi, chiar și dacă nu e cazul, era un defect pe care și-l mai reproșase și altădată. Acum, roși imediat până-n albul ochilor.

Moș Onofrei nu pierduse nici o secundă din această exasperare poate prea violentă și, în tot cazul, nelalocul ei, dar reacționează ca și cum n-ar fi văzut nimic. Cearta lor – dacă se poate vorbi de o ceartă – se terminase de fapt.

– Suntem acum noi între noi și nu ne aude nimeni, își dresă el vocea. Putem vorbi deschis? Cei mai tineri, continuă el, fără să aștepte încuviințarea, ca matală, nu știu, dar înainte aveam niște reguli. De-o pildă, încă din vechime, în Bucovina noastră venea lume peste lume, de te miri unde. Au venit unguri, sate înaintea lor au venit moroșenii care s-au așezat pe moșile mânăstirești. Cei mai mulți au fost nemții și austrieci, dar asta la început. După ei au venit rușii, care au adus cu ei puhoiul jidovilor. Și nu numai pe ei. Numai că era o regulă și la toți li se ținea socoteala. În Viena se știa și de baba chioară din creierii munților cum o cheamă, câți feciori are și cum fi cheamă pe fiecare din ei... Îți spun asta numai matală: uite că acum au venit românii și-au stricat rânduielele. Se opri aici, evitându-i privirea „băiatului care asculta în picioare, încrunțat. Dumnezeu îți poate da o țară nouă și mare, faină... Dar dacă n-ar fi străinii să aibă grijă de toate... peste tot, unde te uiți, numai străini... ce-ar fi? La ce se pricep românii noștri? Nu te supăra, se pricep să fure și să mintă...” (Mareș 2010: 57).

Astfel, Gavril se confruntă cu mentalul colectiv al unei lumi, care nu are încredere în forțele și în reușitele lui. Orice încercare pe care protagonistul o face pentru o schimbare în bine, este anulată de preconcepțiile oamenilor despre români. Modul în care oamenii percep un popor nu poate fi schimbat doar de un individ, de aici se poate identifica destinul nefast al lui Gavril. Oricât de mult ar încerca protagonistul să schimbe spre bine noul spațiu în care a ajuns mereu are loc raportarea la regulile din trecut, stabilite de Wagner: „Da existe neapărat un paznic de noapte făcea parte din regulile de pe vremea lui Wagner, pe care Gavril M. nu considera ca trebuie să le schimbe” (Mareș 2010: 53) sau „după altă regulă veche, cineva pleacă în zilele de lucru cu trăsura ca să-l aducă încoace pe domnul Buliga” (Mareș 2010: 65).

Cel mai bine poate fi observat contrastul individ-comunitate în capitolul al treilea, unde destinul lui Gavril se leagă de cel al Ecaterinei. Întâlnirea are loc pe fundalul peisajului de iarnă, la Valea Lupului, un loc izolat, departe de ochii lumii. Capitolul al treilea este important și pentru că introduce o nouă perspectivă asupra lui Gavril M., protagonistul romanului. Prin ochii Katriei,

cititorul îl descoperă pe Gavril ca pe un tânăr sensibil, cu o poveste de viață marcată de tragedii, un om dedicat muncii și cu o credință profundă. Prin prisma acestui capitol, pătrundem mai adânc în biografia celor două personaje. Se poate observa cum destinul lor este prins în mrejele istoriei, cum viața lor este acaparată de contextul istoric în care trăiesc. Ambii devin victimele unei colectivități haotice, bazate pe instinct și pe prejudecăți.

Romanul este construit ca o poveste în ramă, narată de șeful de gară Octavian Vorobchievici. Această tehnică narativă adaugă un strat suplimentar de complexitate temei memoriei și a reconstituirii trecutului. Finalul romanului, în care Vorobchievici se întoarce în Bucovina după război, constatând schimbările dramatice suferite de locuri și oameni, subliniază natura efemeră a existenței umane și a memoriei colective. Observându-se astfel modul în care destinul unui individ se pierde în mare amploare a istoriei.

Totuși, mai există un motiv din cauza căruia destinul lui Gavril M. Este unul nefast: personajul nu crede în totalitate în ideile sale. Personalitate lui oscilează între dorința de a produce o schimbare reală în societatea românească și o anumită șovăire, o prudență specifică mentalității țărănești. Dorința de schimbare este evidentă în hotărârea lui Gavril M. de a moderniza ferma pe care o administrează, demonstrând că și un român poate fi un bun gospodar. El se dedică muncii cu seriozitate și perseverență, înfruntând provocări precum seceta și scepticismul celor din jur. Șovăiala lui Gavril M. se manifestă în special în planul ideologic. Deși este conștient de ascensiunea mișcării legionare și de problemele identitare ale românilor din Bucovina, el preferă să rămână neutru, adoptând o atitudine prudentă, specifică mentalității țărănești. Teodora Dumitru, în recenzie sa, îl critică pe Gavril M. pentru caracterul său aproape exagerat de virtuos, considerându-l o construcție artificială, menită să sublinieze teza autorului despre existența unor români integri, asemănători legionarilor prin moralitate și hărnicie, dar care resping extremismul.

Crucea, simbol cu multiple semnificații în cultura creștină, apare în romanul *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș într-un context specific, marcând un destin tragic și dispariția unei lumi. La finalul romanului, aflăm că o cruce a fost pusă pe marginea drumului, în locul unde Katria, soția lui Gavril M., a fost ucisă. Această cruce marchează nu doar locul morții ei, ci și sfârșitul brutal al unei iubiri și al unui vis. Moartea violentă a lui Gavril și a Katriei, marcată de prezența crucii, subliniază tragismul conflictului dintre individ și comunitate. Crucea, simbol al stingerii unei vieți, devine o emblemă a individului strivit de forțele obscure ale istoriei și de intoleranța comunității. Dispariția crucii odată cu venirea rușilor amplifică această semnificație, sugerând că existența indivizilor este ștearsă de amploarea istoriei.

Gavril M. este un personaj complex, a cărui personalitate reflectă contradicțiile și dilemele epocii. Dorința sa de schimbare este evidentă, dar este temperată de o prudență și o șovăire care îl împiedică să se implice activ în transformările sociale și politice ale României. Romanul *Când ne vom întoarce* ne oferă o perspectivă complexă și nuanțată asupra relației dintre individ și comunitate, evidențiind tensiunile, conflictele și aspirațiile specifice unei societăți multiculturale aflată în plină transformare.

BIBLIOGRAFIE

- Cernat 2011: Paul Cernat, „Un roman de la periferia istoriei”, în „Observator cultural”, nr.579/17.06.2011, disponibil online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/un-roman-la-periferia-istoriei/> (consultat pe 13 februarie 2025).
- Cristea-Enache 2011: Daniel Cristea-Enache, “Good old times”, I-II, în „Observator cultural”, nr. 565/I/21.03.2011 – 566/II/28.03.2011, disponibil online: <https://atelier.liternet.ro/articol/10651/Daniel-Cristea-Enache/Good-old-times-I-Cind-ne-vom-intoarce-de-Radu-Mares.html> (consultat pe 13 februarie 2025).
- Dumitru 2011: Teodora Dumitru, „Condeii și pistolul, *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș”, în „Revista cultura”, nr. 351 din 24.11.2011, disponibil online: <https://revistacultura.ro/nou/condeii-si-pistolul/> (consultat pe 13 februarie 2025).
- Mareș 2020: Iliuță Mareș, „Despre etnii, în romanul *Când ne vom întoarce* de Radu Mareș”, în „Meridian Critic”, No 2 (Volume 35), din 19.10.2020, disponibil online: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3270552> (consultat pe 13 februarie 2025).
- Mareș 2010: Radu Mareș, *Când ne vom întoarce*, Cluj-Napoca, Editura LIMES.